

BENEDEK Tamás:

KÜLFÖLDI TŐKEBEFEKTETÉSEK A REGIONÁLIS KÜLÖNBSÉGEK TÜKRÉBEN*

Hazánk keleti-északkeleti régiójában változatlanul nem érvényesülnek azok a húzóhatások, amelyek nyugati tájainkon oly látványos fejlődést tettek s tesznek továbbra is lehetővé. A tanulmány a mégis fennálló szűkös lehetőségek feltárására s mindazon tényezők számbavételére törekszik, amelyek az eddig hiányzó – elsősorban külföldi – működőtőke-beáramlás megindulásához, érzékelhetőbb vállalkozásélénkítéshez vezetnének. A tanulmány foglalkozik továbbá beruházásösztönzési rendszerünk e régió vonatkozásában immáron szükségessé váló/vált néhány módosításával is.

Az elmúlt évtized gazdasági fejlődése számos pozitív tényező mellett egyre élesebben hívja fel a figyelmet arra a különbségre, amely az ország északkeleti, keleti régiójában kialakult helyzet és a Közép-, illetve Nyugat-Magyarországon érzékelhető, elsősorban fejlett iparra támaszkodó fejlettségi szint között van. A gazdasági és azon belül az ipari fejlődés előbb említett, fejlettebb régiókban kimutatható pozitív eredményei ez ideig nem tudtak megfelelő húzóerőt gyakorolni az elmaradottabb régiókra. Az ezekkel való remélt gazdasági kapcsolatok nem alakultak ki, a fejlett régiókban történt beruházások jótékony hatásai nem terjedtek túl e területeken és nem gyakoroltak vonzerőt a tőlük messzebb lévő és velük mind a mai napig komolyabb gazdasági kapcsolatba nem kerülő régiókra.

A probléma nemcsak az adott régiók, hanem az ország egészének gondja. Ma már csaknem valamennyi, hazánk gazdasági fejlődésével foglalkozó tanulmány vagy elemzés megkülönböztetett negatívumként említi azt a súlyos problémát, amely az egyre mélyülő, régiók közötti szakadékok kialakulásában ölt testet. Mindezek következtében az egyes régiókban születő fejlesztési elképzeléseknek és stratégiáknak, sőt maguknak a fejlesztési koncepcióknak is sarokpontja kell, hogy legyen az a terv,

amely egy gyorsabb és elsősorban iparra támaszkodó fejlődés segítségével tompítja az országon belül jelenleg érzékelhető különbségeket.

A problémafelvetést követő mélyebb vizsgálat során célunk volt, hogy pontos képet nyerjünk Magyarország legelmaradottabb régióinak jelenlegi helyzetéről és ezen túlmenően azokról a perspektívákról, amelyek különösképpen az ipari termelési, az ehhez kapcsolódó kutatás-fejlesztési potenciál meglétével, fejlesztési, fejlődési lehetőségeivel foglalkoznak. Tovább menve, célunk volt rámutatni azokra az összefüggésekre, amelyek az egyes régiók gazdasági fejlődését alapvetően meghatározzák, segítik. Ezen belül különösen az a kérdés foglalkoztatott bennünket, hogy a hazánk egészében is érzékelhető *aktív befektetésösztönzési politika* és ennek eszközei hogyan hatnak az *elmaradott régiók esetében*. Igyekeztünk részletesen feltárni és bemutatni azokat a gondokat és problémákat, amelyek a befektetésösztönzés e területeken kialakult nehézségeit, és a központi, valamint a helyi szándékokkal szemben ható erőket foglalják magukban. Meggyőződésünk volt, hogy a befektetésösztönzés helyes gyakorlata mellett a *helyi kezdeményezéseknek* megkülönböztetett szerepük van, különösen a működőtőke, és azon belül is a külföldi működőtőke vonzásában.

A külföldi működőtőke szerepe a regionális differenciák csökkentésében igen nagy jelentőségű. Megállapít-

*A szakcikk a GM megbízásából készült kutatás legfontosabbnak vélt megállapításait kívánja közreadni.

ható, hogy a kiugróan fejlett területeknek, így elsősorban Közép-Magyarország – azon belül Budapest –, és a nyugati régiók – azon belül Győr, Sopron környéke és a nyugati határ területei – a külföldi tőke megtelepedésében, különösen a külföldi kapcsolatok kiépítésében és az export fokozásában vannak elvitathatatlan érdemei. Mindezek következtében az elmaradottságot nemcsak a foglalkoztatottság, a gazdasági kibocsátás, a technikai fejlettség alacsony színvonalában, hanem a *nemzetközi munkamegosztásban történő részvétel hiányában* is érzékelni lehet. Sajnálatos módon az általunk vizsgált megyék többségének nem sikerült olyan mértékben bekapcsolódnia a nemzetközi munkamegosztásba, mint ahogyan az a fejlett magyarországi régiók esetében megtörtént. Mindezek indokolják, hogy számba vegyük azokat az elképzeléseket, terveket, javaslatokat is, amelyek a nemzetközi munkamegosztásba történő bekapcsolódást, azon belül pedig különösen a határmenti gazdasági együttműködéseket érintik.

Vizsgálatunk *hét megyére* terjedt ki. Ezek közül hat megye az észak-kelet magyarországi régiót alkotja. Ezek közül különösen hátrányos helyzetűnek értékeljük Nógrád és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéket. Megkülönböztetett részletességgel foglalkozunk hetedikként Békés megyével. Azért koncentráltunk ezekre a területekre, és különösen Békésre, mert az országon belül itt a legalacsonyabb az iparosodás szintje és ezek a területek gyakorlatilag kimaradtak, abból az immár tíz éve tartó beruházási hullámból, amelyet elsősorban a beáramló külföldi működőtőke eszközölt.

Az elemzés, illetve a vizsgálat elsődleges célja az volt, hogy minél részletesebben feltárjuk a jelenlegi állapot alapvető és hosszabb távra kiható jellemzőit, és összefoglaljuk, azokat a terveket és elképzeléseket, amelyek a felzárkózás érdekében – kifejezetten a beruházás-ösztönzés területén, azon belül pedig a külföldi működőtőke vonzása érdekében – születtek, és ezért elsődleges feladatuk, hogy a lehető legkorszerűbb, több embert foglalkoztató ipari kultúrákat hozzanak létre az adott területeken.

Feladatunknak éreztük annak értékelő jellegű bemutatását is, hogy a régióon belül született és születő tervek, elképzelések milyen eredménnyel segíthetik a jövőbeni kibontakozást.

Elemzésünk során megkíséreltünk egy – elsősorban statisztikai adatokra épülő – objektív képet adni arról, hogy mi jellemzi a vizsgálatba vont területek gazdaságának és azon belül iparának helyzetét. Ebben a részben próbáltuk megfogalmazni, hogy megítélésünk szerint ezen területek *relatív elmaradottsága* milyen mutatók

alapján fejeződik ki, illetve miben nyilvánul meg. Ennek keretében áttekintettük és összehasonlítottuk az alapvető *infrastrukturális* jellemzőket, megkíséreltük bemutatni az *iparsűrűségére* utaló adatokat, illetve az ezekben megnyilvánuló különbségeket. Több helyütt foglalkozunk a *működőtőke-beáramlás* eddigi tapasztalataival, és igyekszünk pontos képet adni arról, hogy e területeken – összehasonlítva az ország más területeivel, illetve az ország egészével – ez ideig milyen külföldi tulajdonú termelő vállalatok telepedtek meg. Kitértünk arra, hogy mi jellemzi a foglalkoztatást és a szakképzést, illetve milyen szerepe van az adott régiók foglalkoztatási helyzetében a *migrációnak*, az elvándorlásnak.

Megkülönböztetett figyelmet szenteltünk az egyes régiókban született *önértékeléseknek*, illetve az ehhez kapcsolódó *terveknek*, fejlesztési *elképzeléseknek*. Az általunk kiválasztott és elemzett megyék valamennyi esetben végeztek valamilyen önértékelést és ehhez csaknem minden esetben párosult az erősségek és a gyenge oldalak (SWOT) elemzése. Ezek bemutatása mellett megpróbáltuk *kritikusan értékelni* a régiókban született javaslatok főbb megállapításait. Nyilvánvaló, hogy ezek a régióon belüli elképzelések nem kizárólag befektetésösztönzéssel foglalkoznak és azon belül is a külföldi működőtőke vonzására vonatkozó elképzelések csak csekély részét képezik a teljes kibontakozási stratégiának.

A mi munkánk azonban szinte kizárólag a befektetésösztönzéssel és azon belül is a külföldi működőtőke vonzásával kapcsolatos elképzelésekkel foglalkozik. Így tehát a régiókban született elképzelésekből, tervekben csak azokat emeltük ki, amelyek közvetlenül vagy közvetve érintik a befektetés ösztönzést.

Nyilvánvaló, hogy a befektetések, beruházások ösztönzése nagy mértékben függ attól, hogy az ország egészében milyen beruházásösztönzési politika érvényesül. Foglalkoznunk kellett tehát azzal is, hogy az ország egészében érvényesülő *beruházásösztönzési rendszer* hogyan hat az *elmaradott régiókra* és ennek következtében milyen feladatok hárulnak ezen régióon belül azokra a szervezetekre és szakemberekre, akik az átlagos és ország egészében érvényesülő beruházásösztönzési politikán felül még további, ettől ha nem is eltérő, de ezt *felerősítő elképzelésekkel* rendelkeznek. Szükségesnek tartottuk számba venni azt is, hogy kifejezetten a működőtőke vonzás tekintetében melyek azok a speciálisan hátrányos tényezők, amelyek e régiókat jellemzik, és amelyek felszámolása vagy enyhítése nélkül jelentősebb működőtőke beáramlás szinte elképzelhetetlen.

A tanulmány elkészítésével végső soron kettős célt kívántunk szolgálni. Egyrészt szerettük volna felerősítet-

ten bemutatni azokat az elmaradott régiókon belül született elképzeléseket, amelyeket a beruházásösztönzés és azon belül a külföldi működőtőke intenzívebb bevonásának segítségével keresik a lehetőséget a felzárkózásra. Második és hasonlóképpen fontosnak ítélt célunk volt reálisan bemutatni azt a helyzetet, és azokat a lehetőségeket, amelyekkel ezek az ún. elmaradott régiók pillanatnyilag rendelkeznek és amelyek közül a negatívumok felszámolására önerőből csak kevés lehetőségük van. Ezért kiemelten foglalkozunk a tanulmányban azokkal a megítélésünk szerint *hátrányos helyzetet okozó*, elsősorban *infrastrukturális problémákkal*, amelyek felszámolása nélkül az adott terület csak rendkívüli erőfeszítések árán, és nem feltétlenül hatékonyan kapcsolható be az ország gazdaságának vérkeringésébe, azon túlmenően a nemzetközi munkamegosztásba. Munkánkhoz a régiókon belül született felmérések, tanulmányok és javaslatok összegzésén túl felhasználtuk azoknak a publikációknak egy részét is, amelyek ezen utóbbi problémák megoldására igyekeznek javaslatot tenni, illetve ezeknek az anomáliáknak a megszüntetését sürgetik.

A vizsgált régiókban megvalósuló beruházásösztönzés néhány jellemzője

Az ipari termelés dinamikus bővülése 1999-ben túlnyomórészt a Dunántúlra koncentrálódott.

Amíg a termelés volumene országosan 11 százalékkal növekedett, addig Nyugat-Dunántúlon harminc százalékkal, Közép- és Dél-Dunántúlon pedig 11–13 százalék közötti a növekedés. Ennek eredményeként a Közép- és a Nyugat-Dunántúl területén működő cégek a teljes magyarországi ipari termelés 44 százalékát állították elő, a fővárost is magában foglaló Közép-Magyarország súlya pedig 24 százalék. A megyék közül Győr-Moson-Sopron ipara alkotott „maradandót”, az éves növekedés itt 138 százalék volt. A kedvező összkép ellenére a többi megye közül Békés és Csongrád is termeléseszköket volt kénytelen elkönyvelni.

A kilencvenes évek folyamataihoz hasonlóan az ipari árbevétel növekedése is elsősorban a külföldi értékesítésnek volt köszönhető. A belföldi eladások volumene 1999-ben csupán két százalék alatti mértékben nőtt.

Az ipari exportban a termelésnél is nagyobb mértékű a területi koncentráció, a három vezető régió együttes súlya 1999-ben meghaladta a nyolcvan százalékot. Az ágazatok közül a gépipar dominált, amely e területeken építette ki hídfőállásait. Figyelemre méltó, hogy a kis súlyú Dél-Dunántúl harmadával volt képes növelni kivitelét. Ezzel szemben az észak-magyarországi megyék

mindegyikében csökkent a nagyvállalatok ipari termelése és kivitele. Az építőipar területén a központi régió dominál, az összes építési munka csaknem felét itt végezték, ezt a nyugat-dunántúli régió követte 11 százalékos részesedéssel. A megyék közül – Tolna és Békés kivételével – mindegyikben nőtt a termelés az elmúlt évben. Az ágazaton belül a lakásépítési kedv csökkenése volt számottevő, Komárom-Esztergom és Jász-Nagykun-Szolnok megyében egyaránt az egy évvel korábbinál kevesebb új lakást adtak át.

Sok tényező komplex hatásának köszönhetően a gazdaságfejlesztési támogatások is azokra a területekre koncentrálódtak, ahol az adottságok mellett nagyobb volt a kezdeményező készség és az első önálló lépések is megtörténtek. A közép-magyarországi régió vállalatai a támogatások mintegy 60 százalékát használták fel. (1. táblázat)

Szükséges, de nem elégséges az *autópálya* megléte ahhoz, hogy a külföldi befektetők egy adott ország távolabbi régiójában is megtelepedjenek, akár zöldmezős beruházásként akarnak gyárat építeni, akár egy meglévő telephelyet megvásárolni. A gyors és akadálymentes közúti szállítás főleg olyan cégek esetében alapfeltétel, amelyek termékeit repülővel, pontos ütemterv szerint kell az anyavállalathoz, vagy valamelyik harmadik országbeli telephelyre szállítani. Így az autópálya-hálózat és a vidéki repülőterek fejletlensége valóban kizáró ok lehet, egyes városok, térségek hamar lekerülhetnek a külföldi befektető listájáról. Ilyen feltételek között sokszor már azt is nehéz elérni, hogy a potenciális befektető személyes helyszíni szemlére rászánja magát. A külföldiek gyár-, illetve leányvállalat-alapítási döntéseit azonban nem csak a közlekedés állapota határozzák meg.

Sokat nyom a latba az *egyéb infrastrukturális tényezők* mellett az igénybe vehető *munkaerő szakképzettsége és a helyi intézmények hozzáállása* is. Azonos adottságok esetén pedig gyakran érzelmi megfontolások, hangulati elemek, nem ritkán az első benyomások a meghatározóak. Döntő lehet, hogy az itt több évre letelepedő külföldi alkalmazott tud-e az otthonira legalább emlékeztető feltételek között lakni, felesége vásárolni, gyermekeit hasonló iskolába járatni, és van-e lehetőség a család szabadidejének értelmes, illetve kellemes eltöltésére.

Egy számítástechnikai cég Közép-Európában akart letelepedni. Elhatározását kedvezően befolyásolták a magyar munkaerő magas szakképzettségéről szóló értesülések, a magyar feltalálókról hallottak és általában a magyarok kreativitásáról terjedő hírek. Két egyetemi város – Miskolc és Debrecen – került szóba. A cég ugyanis ide kívánta telepíteni európai fejlesztő részlegét, ahol

Gazdaságfejlesztési támogatást kapott cégek Közép-Magyarországon

2000. július 31-ig

Pályázó	Vissza nem térítendő támogatás és/vagy kamatmentes kölcsön (M Ft)	Beruházás tárgya	Beruházás helye	Beruházási költség (M Ft)	Új munkahely (fő)
Alpine Európai elektronikai Ipari Kft.	200,0	Autórádió-gyártókapacitás létesítése	Biatorbágy	2412,3	630
Ganz Kapcsoló és Készülékgyártó Kft.	30,0	Kapcsológyártó kapacitás bővítése	Budapest	120,3	31
Harsona Fólia Print Műanyagipari Kft.	16,0	Fóliagyártó kapacitás bővítése	Herceghalom	103,7	3
MEFOC Magyarország Ipari és Kereskedelmi Kft.	200,0	Szerszámgyártó üzem létesítése	Taksony	973,0	102
Megalux Fénytechnikai Kft.	27,6	Fénytechnikai eszközök gyártókapacitásának bővítése	Budapest	255,6	25
Erőkar Energiatermelő Berendezések szerviz Kft.	100,0	Siemens turbinaalkatrészek gyártási feltételrendszerének megteremtése	Budapest	736,6	-
Caterpillar Magyarország Rt.	100,0	Markolókanál gyártása	Gödöllő	954,7	-
KORAX Élelmiszergépgyártó Kft.	20,9	Konténerátrakó berendezés gyártása	Ráckeve	104,6	14
Közép-Magyarország össz.	694,5			5660,8	805
ORSZÁG ÖSSZESEN	49000			998000	5417

Forrás: Gazdasági Minisztérium

több mint 200 frissen végzett számítástechnikust kívánt alkalmazni. Sajnos egyik városban sem találtak elegendő számú szakembert, de ennél kiábrándítóbb volt, hogy mindkét egyetemen azt a tájékoztatást kapták: ezen a szakterületen a közeljövőben nem tervezik a hallgatók számának növelését és a következő években összesen sem fognak ennyien ilyen szakirányon diplomázni.

Szerencsésebb volt a szakképzett munkaerőt illetően egy másik amerikai cég, az *autóvillamossági alkatrészeket gyártó Delco Remy*. A General Motorsból 1994-ben kivált és azóta a New York-i tőzsdén is jegyzett társaság nem előzmények nélkül jelent meg Miskolcon egy évvel ezelőtt.

Egyik első külföldi akvizíciója – még 1995-ben – a mezőkövesdi Autóvill Rt. megvásárlása volt. A kedvező tapasztalatok alapján döntöttek úgy, hogy az indítómotorokat és generátorokat felújító üzemüket Észak-Magyarországra telepítik. A konkrét helyszín kiválasztásakor

az egyik legfontosabb szempont az volt, hogy az adott város rendelkezzen könnyen elérhető, megfelelő szak-képzettséggel szabad munkaerővel és ipari kultúrával. Kezdetben egy betanító üzemet hoztak létre a felszámolás alatt álló Digép területén, ahol a helyi munkaügyi központtal és egy szakközépiskolával közös tanfolyamokat szerveztek tartósan munkanélküliek részére. A tanfolyamokon részt vevő negyven fő körülbelül nyolcvan százalékát alkalmazták a zöldmezős beruházásként elkészült gyárban. A miskolci gyár jelenlegi 130 alkalmazottja közül sokan voltak alkalmazásuk előtt munkanélküliek, de azok számára akik másfél-két évnél hosszabb időt töltöttek munka nélkül a Delco Remy sem tudott állást kínálni.

A Delco Remy példájából úgy tűnik, a térségben most megtelepedő cégek nem jelentenek megoldást az évekkel ezelőtt elbocsátott hagyományos iparágak fizikai dolgozó részére, helyben tarthatják azonban az iskolapadból

frissen kikerült korosztályokat. A térségben eddig meglepedett cégek jellemzően a nemzetközi középállalati mezőnyből kerülnek ki, s abban is különböznek a Dunántúlon befektető multiktól, hogy többnyire autóiipari és elektronikai beszállító üzemeket hoznak létre.

A jó közlekedés és a megfelelően képzett munkaerő csak az első szempontok egy befektetési döntésén. Esetenként ennél is döntőbb lehet, hogy az adott önkormányzat miképpen készül fel a befektetők fogadására. Valamennyi érintett pozitív példaként említette a tiszaujvárosi önkormányzat gyakorlatát. Ott ugyanis közművesített telkeket kínálnak a letelepedni kívánó külföldi cégeknek. Ráadásul a területek tulajdonjogilag rendezettek, az adásvétel egy helyen, egy önkormányzati cégen keresztül történhet. Már az első tájékoztató jellegű megbeszéléseken megtudhatják, hogy a kisvárosban angol tan nyelvű iskola működik, a cég külföldi alkalmazottai pedig egy amerikai típusú lakópark házai közül válogathatnak

Regionális tapasztalatok

A gazdasági tevékenység intenzitása szempontjából elmaradottnak minősülő megyékben a fejlesztési célok közül az infrastruktúra-fejlesztés, a közműellátottság javítása, a közlekedési hálózat fejlesztése fontosabbnak tűnik a befektetésösztönzésnél. Ahol viszont viszonylag intenzívebb feldolgozóipari tevékenység található, a befektetésösztönzés hangsúlyosabb helyet foglal el a prioritások rangsorában.

Az egyes megyék tapasztalataiból azt a következtetést vonhatjuk le, hogy azokban a megyékben lehet sikeres befektetésösztönzési projekteket készíteni és támogatni, ahol már kialakult a gazdasági tevékenység viszonylag sűrű hálózata. Mivel az elmaradott infrastrukturális hálózatok szűk keresztmetszetet képezve a gazdaságfejlesztést is akadályozzák, a gazdaságilag és az alapvető infrastruktúra kiépítettsége tekintetében egyaránt elmaradott megyék első lépésként nem a befektetésösztönzés, hanem inkább az infrastruktúra, a közmű- és közlekedési hálózat fejlesztése mellett tették le a voksot. A befektetésösztönzés, gazdaságfejlesztés azokban a megyékben került a megyei fejlesztési stratégia fókuszába, ahol a feldolgozóipari tevékenység már viszonylag intenzívebb volt.

A befektetésösztönzés és az infrastruktúra fejlettsége közötti egyértelmű összefüggésre utal az a tény, hogy a külföldi befektetők telephelyválasztásra vonatkozó döntéseit befolyásoló feltételek között *kiemelt helyen szere-*

pel az elérhetőség. A fejlesztési stratégiát kidolgozó szakértők meggyőződése szerint a befektetésösztönzési projektek akkor lesznek, lehetnek igazán sikeresek, akkor járnak majd a gazdasági tevékenység élénküléséhez vezető multiplikátorhatással, ha az elérhetőséget és a *kommunikációt biztosító alapvető infrastruktúra* (és természetesen a kommunális szolgáltatások alpinfrastruktúrája) már kiépült. A telephely-kiválasztás előtt álló befektetők gyakran azzal a kéréssel fordulnak a Megyei Területfejlesztési Tanácsokhoz, hogy adják meg az autópálya mellett fekvő települések névsorát, vagyis kiindulópontként, alapfeltételként kezelik az autópálya meglétét.

(Bővebben lásd. Szalavetz A.: A befektetés ösztönzés regionális tapasztalatai. TÉR ÉS TÁRSADALOM XIV. évf.)

A tőke beáramlását akadályozó leglényegesebb tényezők

A folyamatosan beáramló külföldi működőtőke eredményeként Magyarországon már közel harminc ezer külföldi érdekeltségű vállalat működik. E külföldi érdekeltségű vállalatok és azon belül elsődlegesen az ipari kibocsátás szempontjából jelentős cégek az ország középső és nyugati részében telepedtek meg. Mindezek következtében az általunk vizsgált hét megyében, vagyis az ún. elmaradott régiókban az így létrejött vállalkozások száma, tőkeereje, valamint az ott foglalkoztatott létszám az országos átlagot alulmúlja, azt nem éri el. A Dun and Bradstreet Magyarország Kft. legutóbb közzétett céginformációs adataira összességében 15 901 vállalkozásról, vállalatról tartalmaz részletes adatokat. E cégek közül számunkra a *20 M Ft jegyzett tőkét meghaladó méretű cégek voltak érdekesek, és azon belül is azok, amelyeknél a foglalkoztatottak száma eléri vagy meghaladja az 50 főt.*

Vizsgálatunk négy megyére Békésre, Szabolcs-Szatmár-Beregre, Hajdú-Biharra és Nógrádra terjed ki, ezeken a területeken vettük számba az előbb említett tény, tehát a Dun and Bradstreet Magyarország Kft. céginformációja alapján azt, hogy milyen arányú, súlyú és milyen területen működő külföldi tulajdonú vállalkozások találhatók az említett régiókban.

Már önmagában az általunk jelentősnek minősített cégek száma sem különösebben számottevő e területen. Mint azt a 2. táblázatból láthatjuk, a négy megyében együttesen az ott található 1256 cégből jelentős cég csak mintegy 20–25 százalékot tesz ki. Az így nem egészen 300 cég közül összesen 57 külföldi érdekeltségű vállalatot

A vizsgált négy elmaradottabb megyében található jelentősebb¹
külföldi érdekeltségű vállalatok adatai

Megye	A jelentősebb cégek száma (db)	Ebből külf. érdekeltségű (db)	A KÉV-ek jegyzett tőkéje (M Ft)	A KÉV-eknél foglalkoztatottak száma (fő)	Átlagos jegyzett tőke nagyság (M Ft)	Átlagos létszám (fő)	Összes cég száma (db)
Békés	70	13	18446	6147	1419	473	282
Szabolcs-Szatmár-Bereg	78	17	16214	6319	954	372	333
Hajdú-Bihar	111	18	69697	12104	3872	672	502
Nógrád	33	9	8391	3400	932	378	139
A négy megye összesen	292	57	112676	27970	1977	491	1256 ²

találtunk. E vállalatok közül a legtöbb *Hajdú-Bihar megyében* (18), a legkevesebb pedig *Nógrádban* 9 volt található.

A négy megyében együttesen is csak mintegy 112,6 Mrd forintnyi jegyzett tőkével alakultak meg ezek a cégek, tehát az ún. jelentős cégek esetében sem éri el a két Mrd forintnyi értéket az egy vállalatra jutó átlagos jegyzett tőke nagysága.

A négy megyében együttesen valamivel kevesebb, mint 28 ezer főt foglalkoztatnak a külföldi érdekeltségű vállalatok. Ezen belül a *Hajdú-Bihar* megyében foglalkoztatott 12 ezernél valamivel magasabb létszám számít jelentősnek, ez azonban elsődlegesen annak köszönhető, hogy ebben a megyében két gázipari társulás is külföldi tulajdonba került. A 2. táblázatból egyébként az is kiolvasható, hogy a négy megye adataiban különleges eltéréseket nem tapasztalhatunk sem a foglalkoztatottak átlagos számában, sem az átlagosan egy vállalatra jutó jegyzett tőke nagyságában.

Érdekes és az adott megyére jellemző képet mutat azonban az itt megtelepedett külföldi érdekeltségű vállalatok szakmai megoszlása. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a legalábbis ez ideig beáramlott külföldi tőke a helyi lehetőségekre, a helyi specialitásokra épít és azt igyekszik figyelembe venni. Nem véletlen, hogy a térségben megtelepedett jelentősebb vállalkozások többségükben nem *zöldmezős* formában, hanem valamilyen korábbi ott működő cég megvásárlásával, átalakításával valósultak meg. Nem kevés ezen esetben az elsősorban privatizáció útján külföldi tulajdonba került vállalatoknál a teljes

mértékű és olykor diverzifikációval vagy még ennél is mélyebb változással, tehát teljes profilváltással járó fejlesztések úgy mentek végbe, hogy közben mind a terület, mind az épület, sőt az infrastruktúra egy része és természetesen a munkaerő egy része változatlanul felhasználásra került. Jó példa minderre akár a Mátészalkán – a MOM privatizációja révén – megtelepedett optikai berendezéseket, szemüveglencsákat és ehhez kapcsolódó termékeket gyártó három külföldi tulajdonú vállalat, vagy akár a valamikori, Sátoraljaújhelyen működő Elzett gyár utódként működő Prec-Cast Kft., amely ma már a legkorszerűbb alumíniumöntvényekkel látja el csaknem a világ teljes autópárát.

Az a szakmai struktúra, mellyel a jelenleg e térségbe áramló külföldi érdekeltségű vállalatok rendelkeznek, talán *Szabolcs-Szatmár-Bereg* megyében mutatja a legszínesebb képet. Annak ellenére, hogy a feldolgozóiparba sorolható cégek száma tíz, vagyis az összesen e térségben található 17 jelentősebb külföldi érdekeltségű cég közül *három a műszeriparba sorolható, kettő a gép és kettő a vegyiparba, 1-1 céget találunk a fogyasztásicikk-gyártás, a gyógyszeripar, a csomagolóanyag gyártás, illetve a könnyűipar területén.* Mivel Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében mindösszesen csak 17 olyan cég van, amely külföldi érdekeltségű és amelyben a foglalkoztatottak száma az 50 főt eléri vagy meghaladja, illetve a jegyzett tőke nagysága nagyobb, mint 20 M Ft, további hét olyan cég említhető meg, mint külföldi tulajdonban lévő vállalkozás amely a helyi specialitásokra építeni. Így például négy jelentős külföldi érdekeltségű vállalat található az *építő-, építőanyagipar* területén, *három cég pedig vegyes profilú, amelynek tevékenységében egyes mezőgazdasági termékek feldolgozásától a kereskedelem, a szállítási szolgáltatások nyújtása is szerepel.*

Ennél a képnél sokkal egységesebbnek tűnik a

¹ Jelentős vállalat = a jegyzett tőke nagyobb, mint húsz M Ft, a foglalkoztatottak száma több, mint ötven fő.

² Az egész országra vonatkozó minta 15 901 vállalat adatait tartalmazza.

megoszlás annál a kilenc nógrádmegyei jelentős külföldi érdekeltségű vállalkozásnál, ahol öt gépipari vállalat található. Nyilvánvaló itt is, hogy a korábban a megyében működő gépipari vállalatoknak szinte utódjaként telepedtek meg olyan külföldi érdekeltségű cégek, amelyek ma Nógrád megyében 3400 főnek biztosítanak külföldi érdekeltségű vállalatnál munkalehetőséget. A megyén belül jelentős az üveg és üvegyapotgyártás, ahol két külföldi céget találhatunk, míg egy cég kohászati jellegű tevékenységet folytat, egy cég pedig a távközlésben eszközölt komolyabb beruházást.

Békés megye esetében a 13 jelentős külföldi érdekeltségű vállalat valamivel több mint hatezer embert foglalkoztat. E vállalatok közül – jellemzően a megyére és annak mezőgazdasági jellegű és élelmiszeriparhoz kapcsolódó hagyományaira – négy db KÉV-et találunk, melynek profilja a mezőgazdasághoz és élelmiszeriparhoz kapcsolható. Ezt a számot nem éri el a gépiparban megtelepedett külföldi érdekeltségű vállalatok száma (3), míg rendkívüli szórással egy-egy vállalat jött létre a nyomdaipar, az építőipar, a távközlés, az üvegyipar, a csomagolóipar és a kohászat területén.

Hajdú-Bihar megyében a négy vizsgált megye közül a legtöbb, összesen 18 külföldi érdekeltségű vállalat telepedett meg. Ezek a cégek felhasználták az energiaprivatizáció során nyílt lehetőséget és így még e jelentős cég kategóriába sorolt vállalatok esetében is kiemelkedő az a két vállalkozás, amely a gáziparban honosodott meg. Mindezek ellenére, és megint csak a megye tradícióira építve a legtöbb jelentős külföldi érdekeltségű vállalkozást – összesen hatot – a könnyűiparban találhatjuk. Mivel a megyének jelentős tradíciói vannak a mezőgazdaság, az élelmiszer és dohányipar területén is, három jelentős külföldi vállalkozás jött e területen létre. A további esetekben itt is nagy a szóródás: két gépipari, egy nyomda; egy vegyipari, egy gyógyszeripari, egy szolgáltató céget találhatunk, míg egyetlen további cég a szálloda és vendéglátóipar területén honosodott meg.

A Dun and Bratstreet felmérés, illetve cégjegyzék – mint említettük – összesen csak 15 901 vállalkozás adatait tartalmazza. Ennél jóval bővebb nyilvántartás az ország egészében 26 799 külföldi érdekeltségű céget tartott nyilván 2000 év derekán. Ez a felvétel azt állapítja meg, hogy a külföldi érdekeltségű vállalatok eloszlásában gyakorlatilag nem történt változás az elmúlt évek során. Megfigyelésük szerint akár számukat, akár jelentőségüket tekintve, alig van változás az évtized elejéhez képest az ország egyes régiói között. Változatlanul a legnépesebb körzet a külföldi működőtőke számára Pest megye, illetve a Budapestet is magában foglaló Közép-

Magyarország. Ide koncentrálódik az összes külföldi érdekeltségű cég 51,5%-a. Első pillantásra talán meglepetésnek tűnhet, hogy a Nyugat-Dunántúl 11%-al vezet, és ezt Dél-Alföld 8,8%-kal követi. Dél-Alföld jelentős szerepe azonban egyenesen következik az M5-ös autópálya beruházásvonzó hatásából, és valójában nem az itt található mindhárom megyére, hanem elsődlegesen Bács-Kiskunra, a Lajosmizse-Kecskemét-Kiskunfélegyháza körzetére vonatkoztatható.

Az ezer lakosra jutó külföldi befektetés régiónkénti alakulása szerint is Közép-Magyarország vezet (544.006 Ft), majd Nyugat-Dunántúl következik (220.406 Ft). Észak-Alföld 64.587 forintos részesedése nagyjából egyenlő a Közép-Magyarországinak és a Nyugat-Dunántúltra is háromszor annyi külföldi tőke jutott, mint a Dél-Alföldre (82.313).

Számtalan olyan cikk, tanulmány, elemzés született, amely megkísérelte akár fontossági sorrendbe állítani, akár csak alkalomszerűen felsorolni azokat a tényezőket, amelyek vonzerőt gyakorolhatnak a külföldi befektetőkre. Hasonlóképpen nem kevés azoknak az elemzéseknek a száma, amelyek azokat a tényezőket veszik számba, melyek szinte kizárják, vagy legalábbis elriasztják a befektetőket. Megítélésünk szerint egységes receptet, még inkább fontossági sorrendet e kérdéskörben felállítani szinte képtelenség. Úgy ítéljük meg, hogy ezek a tényezők mindenkor egységesen hatnak, tehát az egyik tényező erősítheti vagy gyengítheti az összes többit, ha valamely tényező megvan, de, ha esetleg egy másik hiányzik, az akár kizárhatja a jelentősebb befektetések megvalósulását.

Hasonlóképpen az a véleményünk, hogy a befektetés-ösztönzés szempontjából fontosnak ítélt tényezők nem egyforma hatást gyakorolnak a különböző befektetőkre. Vannak ugyanis olyan – akár külföldi, akár magyar befektetők – amelyek számára sokkal nagyobb fontossággal bír például a meglévő olcsó, de szakképzett munkaerő felhasználásának a lehetősége, mint mondjuk az infrastruktúra. Mások kizárólagosan és elsődlegesen azt vizsgálják, hogy a befektetésük mennyi idő alatt térül meg. Hasonlóképpen nem kevés azoknak a befektetőknél a száma, amelyek szinte nem is törődnek rövid vagy akár középtávon azzal, hogy vajon megfelelő a megtérülési mutató, sokkal inkább perspektívában és addicionális profitlehetőségekben gondolkodnak.

Mindezek következtében tehát az a meggyőződésünk, hogy akkor, amikor a vizsgált régiókba történő tőkebeáramlás leglényegesebb akadályozó tényezőit igyekszünk számba venni, ezeket bár külön soroljuk fel, nem állítjuk fontossági sorrendbe és hangsúlyozottan felhívjuk arra a

figyelmet, hogy a felsorolt tényezők mindenkor komplexen, együttesen és egymásra történő hatásukban vizsgálandók. Fentiek után összesen tizenkét olyan tényezőre szeretnénk utalni, amelyek alapvető hatást gyakorolnak egy-egy befektetési, beruházási döntés meghozatalakor.

1. Különösen a régiók önértékelése, de az ezzel kapcsolatosan született egyéb anyagok kapcsán is alapvető problémaként vetődött fel az *elérhetőség* kérdése. Az eddigi vizsgálatok meggyőzően bizonyítják, hogy ott szaporodtak igazán a befektetések, ahol kiépült az autópálya, vagy legalábbis létezik olyan országos főútvonalon keresztüli megközelítés, amelynek segítségével a mai korszerű követelményeknek megfelelő szállítási feladatok megoldhatók. E vonatkozásban természetesen nemcsak és nem elsősorban JIT megvalósításának lehetőségeiről van szó. Különösen a kezdeti időszakban aktív külföldi tulajdonos, illetve külföldi vezető elvárása, hogy a személyes közlekedésük esetében is viszonylag gyorsan és könnyen juthassanak el vállalati központjukba, legyen az akár Magyarországon, akár egy másik országban.

Mindaddig, ameddig a tulajdonképpen csekély kis piaccal rendelkező és kis ország kategóriájába sorolt Magyarország egyik pontjáról másik pontjára eljutni még egy személyes – tehát nem áruszállítási – közlekedés esetén is tovább tart, mint pl. keresztül utazni Németországot, nem mondhatjuk el, hogy az elérhetőség szempontjából eleget tudunk tenni azoknak a minimális követelményeknek, amelyek a befektetők többségénél alapvetőek. Megállapíthatjuk tehát, hogy az elérhetőségben jelentkező problémák a külföldi befektetőket alapvetően elriaszthatják attól, hogy az adott területre komolyabb befektetést eszközöljenek.

2. Egyéb infrastrukturális feltételek szintén meghatározói lehetnek annak, hogy valamely befektetés megvalósuljon. Ezek az *egyéb infrastrukturális feltételek*, mint azt a megyei önértékelési anyagokból is láthattuk, kiterjedhetnek a szolgáltatói infrastruktúra meglététől kezdve a szemet elszállításán és megsemmisítésén keresztül az alapvető termeléshez szükséges infrastruktúra meglétéig vagy hiányáig. Mindezek következtében az infrastrukturális problémák változóan, de mindenképpen befolyásolni fogják, hogy a tőkebeáramlás az adott régióban megvalósul-e és milyen mértékben, vagy sem. Külön ki kell emelnünk, hogy az infrastrukturális problémák közül a külföldi befektetőket elsősorban a környezettel és a befektetéssel kapcsolatos működtetéssel összefüggő hiányosságok zavarják.

3. Az infrastruktúra kérdéskörében már említettük azokat az *üzleti szolgáltatásokat* és „partnerség”-ként megfo-

galmazható *együttműködési készséget*, amelynek hiányában a külföldi befektető dolga rendkívül nehézé válik. Szinte valamennyi befektető alapvető elvárása, hogy őt kedvezően fogadják, tárgyalópartnernek tekintsék és mindezeket az elsősorban emberi kapcsolatokra épülő tevékenységeket megfelelően, nyelvi problémák nélkül tudják megoldani. Abban az esetben, ha ezek az akár önkormányzatoknál, akár üzleti életben jelentkező partnerkapcsolatok nem tudnak kialakulni, a befektető olyannyira idegen környezetben érzi magát – és itt elsősorban emberi környezetre gondolunk –, amelyben meggyőződése szerint nem fog tudni sikeresen működni. Ezek az emberi hiányosság, partnerségi hiányosság területén jelentkező problémák tehát szintén akadályozó tényezői lehetnek a tőkebeáramlásnak.

4. Csaknem valamennyi külföldi befektetés és így maga a tőkevonzó képesség is az elérhető és olcsón igénybe vehető *munkaerőt* tekinti a leglényegesebb vonzerőnek. A magunk részéről úgy ítéljük meg, hogy ez a kérdés nem értékelhető ennyire általánosan. Akkor ugyanis, amikor az adott régió igen olcsón tud rendkívül nagy számú szabad munkaerőt felajánlani az oda érkező külföldi befektetőnek, nem feltétlenül veszi számításba azt, hogy ez a befektető egy bizonyos mértékig kvalifikált, fegyelmezett munkaerőre számít. Az a meggyőződésünk, hogy Magyarország esetében a külföldi befektetők többsége nem a képzetlen és legegyszerűbb munka elvégzésére alkalmas, de olcsó munkaerőt keresi és használja fel, hanem sokkal inkább a magasabban kvalifikált fegyelmezett munkaerőt foglalkoztatja, olykor és nem kevés esetben alacsonyabb színvonalú munka végzésére, de jobban megfizetve azt. Ezért tehát akkor, amikor egy adott régió belül azt hisszük, vagy úgy ítéljük meg, hogy ugyancsak jelentős vonzerő az ott felkínálható nagy számú, de képzetlen foglalkoztatásra váró munkaerő, számításba kell vennünk azt is, hogy amennyiben ez a munkaerő képzetlen és fegyelmezetlen, hiába olcsó, inkább akadályozója, mint vonzereje a tőkebeáramlásnak.

5. Az adott régióba történő tőkebeáramlást nem kevés esetben befolyásolják azok a *tradíciók*, amelyek az adott régiót jellemzik. Egy tipikusan mezőgazdasági területen elsősorban a mezőgazdaságban és az élelmiszeriparban jártas, illetve az iránt érdeklődő befektetők jelennek meg. Hasonlóképpen, mint azt a korábbi elemzés is kimutatta, olyan területeken, ahol pl. a kohászatnak vannak nagyobb hagyományai, nyilvánvalóan a kohászati területen működő befektetők érdeklődése a nagyobb. Így tehát az adott ipari, vagy

- akár mezőgazdasági tradíciók mindazoknak a befektetési lehetőségeknek a háttérébe felvonultathatók, amelyek kínálatként jelenthetnek meg külföldi beruházók felé. Ugyanakkor azonban ezek a tradíciók bizonyos befektetőket el is riaszthatnak, illetve e tradíciók nem megfelelő felhasználása vagy egy bizonyos fokú, erre való hivatkozással történő bezárkózás, eleve kizárhatja a tőkebeáramlás megvalósulását. Ezért tehát, amikor az egyes régiók a befektetési lehetőségek kínálatának összeállításán fáradoznak, különös tekintettel kell figyelembe venni azt, hogy az adott régióban meglévő tradicionális iparágak vagy egyéb termelő tevékenységek hogyan mutathatók be a külföldi befektetőknek annak érdekében, hogy azok ne riasztó, hanem vonzó erőként fejthessék ki hatásukat.
6. Az adott területről, az adott régióról kialakult kép (arculat) ugyancsak nagy hatást gyakorolhat a befektetést fontolgató külföldi vagy akár hazai befektető esetében is. Egy már kialakult kedvezőtlen kép megváltoztatása rendkívül nehéz feladat, amely feladat megvalósítása nagyfokú együttműködést igényel a megyében tevékenykedő csaknem valamennyi, a gazdaság fejlődésére hatást gyakorló személy vagy cég részéről. Különös szerepük lehet ebben a régióban, megyében már működő és kedvező tapasztalatokkal rendelkező külföldi tulajdonosoknak.
 7. Nyilvánvaló és egyértelmű, hogy csaknem valamennyi befektetés legalábbis középtávon azért jön létre, mert *profit* szerzését tűzte ki célul. Így tehát az adott régióban meglévő profitlehetőségek, az ott már működő cégek megtérülési (ROI) eredményeinek bemutatása pozitív irányban hat, míg a megye alacsony jövedelmezőségi színvonala elriaszthatja a befektetésen gondolkodó külföldi tőketulajdonost.
 8. A helyi *kezdeményező-készség és fogadtatás* színvonala ugyanúgy elősegítője, mint hátráltatója lehet a tőkebeáramlásnak.
 9. Nem szabad szem elől téveszteniünk, hogy nem kevés azoknak a külföldi befektetőknek a száma, akik általában először kis összegben, később aztán nagyobb mértékben és azért eszközölnék azon adott területen beruházást, mert ahhoz valamilyen *nosztalgia* vagy *egyéb kapcsolatok fűzik*. Az ilyen esetenként személyes kapcsolatok *megvizsgálása*, esetleg elhanyagolása rendkívül hátráltathatja egyrészt azokat a közvetlen tőkebeáramlásokat, amelyeket ezek a személyek eszközölnének, másrészt pedig ez a riasztás kártékonyan befolyásolja az elutasított befektetőn keresztül a további tőkebeáramlási folyamatot is.
 10. Természetes, hogy az országban meglévő *általános befektetési kedvezmények* lökést adhatnak vagy visszatartó erőként akadályozhatják a tőkebeáramlást. Ugyanakkor azonban az általánosan érvényes kedvezmények nem segítik az elmaradott régiókba történő tőkebeáramlást, hanem sokkal inkább azokra a területekre csalogatják a befektetőket, ahol már kedvezőbb fejlettségi színvonalat találnak. Így tehát az általános kedvezmények köre közvetve hátráltatja az elmaradott régiókba történő tőkebeáramlást és növeli az országon belüli fejlett és fejletlenebb területek közötti szakadékot.
 11. A régióban adott *különleges kedvezmények* rendkívüli szerepet játszhatnak az amúgy is meglévő és az ország egészére irányuló tőkebeáramlás folyamatára. A régióon belüli különös kedvezmények – legyenek azok akár terület-felajánlások, akár speciális elbírálások, akár iparüzési adó elengedésével vagy enyhítésével kapcsolatos lépések – olyan befolyást gyakorolhatnak a tőkebeáramlásra, amely inkább csökkentheti, mint növelné az országon belüli régiós különbségeket. Ugyanakkor azonban azt is meg kell jegyeznünk, hogy az elmaradott régiókban pontosan az elmaradottság megléte miatt a külföldi befektetők el is várnak bizonyos speciális kedvezményeket arra az esetre, ha az elmaradott régióban eszközölnék befektetéseket.
 12. Végül, de nem utolsó sorban kell megemlítenünk az ún. *térségi perspektívák* meglétét vagy hiányát. Abban az esetben ugyanis, ha az adott régió vagy megye nem rendelkezik valamilyen legalább középtávra szóló stratégiával, kibontakozásának olyan perspektivikus elképzelésével, amely felvillanthatja a befektető előtt a rá vonatkozó fejlődés lehetőségeit, a tőkebeáramlás szintén nem az elvárások szerint fog megvalósulni.

Összefoglalva tehát ismét hangsúlyozzuk, hogy a felsorolt tizenkét tényező együttesen hat és ezek bármelyikének hiánya, illetve az itt meglévő elmaradások akadályozhatják, hogy a régióban elvárt tőkebeáramlás és befektetés megvalósuljon. Ismételten szeretnénk azt is hangsúlyozni, hogy azért van szükség a tételes felmérésre és a „befektetői aggyal” történő gondolkodásra, hogy a felsorolt és esetlegesen ehhez járuló egyéb tényezők összevetésével programot lehessen készíteni arra vonatkozólag, hogy hol található a leggyengébb láncszemek és e leggyengébb láncszemek felszámolása önerőből megvalósítható-e, illetve hol van szükség komolyabb központi segítség igénybevételére.